

NORGES TEKNISKE VITENSKAPSAKADEMI
Norwegian Academy of Technological Sciences
NTVA

<http://www.ntva.no>
Lerchendal gård, NO- 7491 TRONDHEIM

Saksbehandler: Lars Thomas Dyrhaug
Tlf.: 73590863/93206952
epost: lars.thomas.dyrhaug@ntnu.no

Trondheim, 18. september 2015

Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi

Høringsuttalelse fra Norges Tekniske Vitenskapsakademi (NTVA)

NTVA vil innledningsvis takke for å ha fått anledning til å høres i forbindelse med revisjonen av de forskningsetiske retningslinjer innen fagområder som står oss nær. Det er viktig at slike retningslinjer finnes, at de er kjent og respektert i forskningsmiljøene, at de kontinuerlig diskuteres og, med jevne mellomrom, oppdateres.

Etter NTVAs mening er det mye godt å si om enkeltheter i det foreliggende forslag. Vi er imidlertid ikke like imponert over den gjennomgående struktureringen og bakgrunnsdiskusjonen, hverken av retningslinjene som helhet eller av enkelte av underavsnittene. Skal retningslinjene få den respekt de fortjener i de enkelte forskningsmiljø, er det avgjørende at forskerne kjenner seg igjen, ikke minst i de problemfylte dilemmaer forskningsetikken ofte innebærer.

De innledende tre punktene under overskriften "Forskningens forpliktelser overfor samfunnet" illustrerer vårt poeng. De aller fleste, forskere eller andre aktører, vil være enige i at også forskere har et ansvar for samfunnsutviklingen, at utviklingen bør være bærekraftig og at dagens globale urettferdighet er en utfordring for verdenssamfunnet. Men de velvillige formuleringene som følger under disse punktene er så lite operasjonelle og så politisk korrekte anno 2015 at de svekker dokumentets troverdighet allerede i utgangspunktet. Det er interessant å merke seg at forslaget til «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi» mangler punkter av denne typen (og introduserer det interessante begrepet «samtdsprovinsialisme»). Punkter av dette slaget for disse fagområdene kunne synes vel så nærliggende som for naturvitenskap og teknologi. De tre første punktene i det foreliggende forslag sammen med overskriften «Forskningens forpliktelser overfor samfunnet» bør, etter NTVAs mening, sløyfes.

Et vesentlig punkt som glimrer ved sitt fravær i dokumentets innledende diskusjon, er forholdet mellom grunnforskning og anvendt forskning, eller bedre mellom nysgjerrighetsdrevet og spesifikt målrettet forskning. Alle ambisiøse forskere drømmer om å bidra til et virkelig forskningsgjennombrudd innen sitt fagområde. Historisk har også slike gjennombrudd fått

avgjørende betydning for utviklingen. I positiv, men også i negativ forstand.

Forskningsgjennombrudd har den iboende egenskap at i tillegg til sine positive konsekvenser har de også potensielt negative virkninger, for individer, grupper, nasjoner eller menneskeheten som helhet. Når konsekvensene, positive og negative, etter hvert blir tydelige (gjerne lang tid etter gjennombruddet), har selvsagt forskerne et særlig ansvar for å formidle disse innsiktene, støtte opp om positive og advare mot negative følger av egen forskning.

Einstein, Bohr og atombomben er et velkjent eksempel. Relativitetsteorien og kvantemekanikken er forskningsmessige gjennombrudd som har endret våre liv, illustrert for eksempel ved datateknikken, muliggjort av nettopp kvantemekanikken. Men samtidig er atombomben en skremmende realitet vi alle må forholde oss til. De historiske nøkkelpersonene, Einstein og Bohr hadde all grunn til å være stolte av gjennombruddene i egen grunnforskning. Men mange år senere tok de også aktivt del i klargjøringen av de enorme, negative konsekvensene.

Ikke bare i grunnforskning, men også gjennombrudd innen målrettet teknologisk forskning har negative konsekvenser for noen. Som en banal illustrasjon: Digitaliseringen av fotografi gjorde at tusenvis av Kodak-arbeidere mistet jobben. De fleste vil være enige i at denne ulempen er til å leve med. Kynismens dilemmaer burde vært, om ikke gjennomdiskutert, så i alle fall pekt på i bakgrunnsdiskusjonen i foreliggende retningslinjer. Forskningsetikk er i praksis full av dilemmaer, små og store. Det vet forskerne, og skal de få respekt for retningslinjene, må de kjenne seg igjen!

Oppsummering:

NTVA er opptatt av at den enkelte forsker kjenner og har respekt for de forskningsetiske retningslinjer. Da må forskeren gjenkjenne retningslinjenes relevans for egen virksomhet, de må gjenspeile de forskningsetiske dilemmaer forskeren møter i sin egen hverdag. Det foreliggende forslag til retningslinjer inneholder mange gode momenter, men er etter NTVAs oppfatning ikke tilstrekkelig reflektert i sin omgang med en krevende materie. Selv et såpass avklart punkt som reglene for medforfatterskap, trenger diskusjon og nyansering. Og uten en vettug innledende diskusjon rundt etiske dilemmaer knyttet til forskningsgjennombrudd, spesielt innen grunnforskning, blir retningslinjenes troverdighet betydelig svekket.

Vedlegg:

Noen spredte kommentarer til de enkelte punkt:

4. Har den enkelte forsker ansvar for uredelighet på andres vegne?

5. Overskriften OK, men i første avsnitt nedenfor er nysgjerrighetsdrevet forskning usynliggjort. Punktene a)-d) OK.

6. "Vancouver-reglene" er et utmerket utgangspunkt for tenkning, diskusjon og praksis når det gjelder medforfatterskap. Men en kritisk bakgrunnsdiskusjon hadde styrket dette viktige punktet. Det er ingen tvil om at det er store forskjeller fra fagfelt til fagfelt hvordan dette konkret oppleves og etterleves. Som et konkret og ekstremt eksempel kan nevnes eksperimentale publikasjoner fra CERN, med typisk et par hundre forfattere. Ingen vil kunne påstå at hver og en av disse har levert et "betydelig direkte akademisk bidrag" til publikasjonen. Men innebærer det *uredelighet*? Ikke

åpenbart: Det store forskningsteamet står her solidarisk bak publikasjonen, ingen glemt, alle nevnt. Eksemplet er ekstremt, men tilsvarende effekter og problemstillinger finnes på mange andre felt med innsats av store forskningsgrupper, innen mikrobiologi for eksempel. En nyansert bakgrunnsdiskusjon av denne problematikken ville styrket punkt 6.

7. Overskriften er igjen OK, men også her ville nyansering ha styrket punktet. Noen av de viktigste konkurransene om (store) forskningspenger går på tvers av fagfelt. Dersom forskeren som deltar i evaluering av forslagene bare skal uttale seg om søknader innen sitt snevre fagfelt, umuliggjøres slike tverrfaglige evalueringer.

Innledning til punktene 9 og 10: Her burde en starte med "føre-var prinsippet". Den foreslåtte formulering er ikke påfallende klar, men er i alle fall noenlunde retningsgivende. En vettug innledende diskusjon ville styrket prinsippet som grunnlag for punktene 9 og 10. I listen av konsekvenser nevnt i foreliggende innledning burde "økonomiske" trekkes spesielt frem. Og igjen: Nysgjerrighetsdrevet forskning er underslått også i denne sammenheng. Jamfør diskusjonen ovenfor, der eksemplene viser hvor urealistisk anvendelse av et snevert "føre-var prinsipp" blir i sammenheng med grunnforskning.

Innledningen til punktene 13 og 14: Hva betyr det at dyr er "moralske objekter"? Er det ikke et tilstrekkelig utgangspunkt å slå fast at dyr fortjener respekt?

Innledningen til punktene 15, 16, 17: OK, men burde innvirket på punkt 15:

15. Overskriften gjenfinnes i sammendraget uten omgivende diskusjon. Men uten en klargjørende diskusjon blir den provoserende: Det er jo nettopp vitenskapens adelsmerke at den skal sette krevende spørsmålstegn ved "andre kunnskapsformer"! Her må det presiseres til.

God innledende diskusjon om oppdragsforskning, åpenhet og interessekonflikter.

18. Her har en tatt litt for lettvtint på oppdragsgivers legitime rett til konfidensialitet. Grensene bør diskuteres og tydeliggjøres.

God innledende diskusjon til punktene 20 og 21.

20. Det er vanskelig å være uenig i dette punktet, både når det gjelder overskrift og underpunkter. Men en skal også være klar over at den lange listen av underpunkter kan være så krevende at den fører til at hun eller han som *burde* varslet, gir opp på forhånd. Dette burde inspirere til mer refleksjon rundt retningslinjenes virkninger.

21. Godt punkt! Det trengs et minimum av uavhengighet for at et så delikat felt som varsling innen en institusjon kan håndteres med troverdighet.

Innledningen til formidlingspunktene 22, 23, 24: Det er ingen oppsiktsvekkende nyhet at et individs evne til god formidling ikke nødvendigvis er proporsjonal med evnen til å drive god forskning. I innledningen bør derfor hovedansvaret for formidling ikke legges på individet, men på forskningsgruppen, instituttet, fakultetet og i siste instans, institusjonen.

22. Det hadde vært bra om forskningsinstitusjonene hadde et «mekanisk» system for konkret å merittere formidling. Erfaringene viser at det er lettere sagt enn gjort å etablere et slikt system. Forsøkene på å operasjonalisere punkt b) har så langt vært mislykkete.

23. Fordelingen av formidlingsansvaret bør basere seg på en pragmatisk analyse av hva som er mest hensiktsmessig.

Forslaget til individuell vitenskapsed: Det er lett å si seg enig i de tanker som uttrykkes i forslaget. Om en slik ed har noen funksjon utover fariseisk polering av selvbildet, er mer tvilsomt.

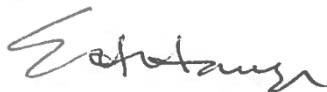
Ps

NTVA vil for øvrig vise til en interessant kronikk i Aftenposten

14.september hvor Ulrik Fredrik Malt skriver om etiske problemstillinger i forbindelse med skrivning av søknader om forskningsmidler. Er dette noe som bør omtales i de forskningsetiske retningslinjene for naturvitenskap og teknologi?

For NTVA

Med hilsen

Eivind Hiis Hauge

President

Lars Thomas Dyrhaug

Generalsekretær